

НАЧИНИ ЗА ИЗРАЗЯВАНЕ НА ЗАДОВОЛСТВО И НЕУДОВЛЕТВОРЕНОСТ, ОДОБРЕНИЕ И КРИТИКА В РАЗГОВОРНАТА РЕЧ

Любка Ненова
(*Благоевград, България*)

Статията има за цел да представи основните начини за изразяване на задоволство и неудовлетвореност, одобрение и критика в речта на българските младежи. Изследването се базира на 65 записа, направени от 17 студенти от Филологическия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“. Записите са направени по метода на скрития микрофон и включват диалози на млади хора (на възраст от 16 до 26 години). Анализите на речта са направени на различни нива: морфологично, синтактично и лексикално.

Настоящото изследване се породи от идеята да се проучи върху какво съсредоточава вниманието си младият човек в наши дни. Как изразява породилите се у него емоции? Кои преобладават – тези на задоволство (удовлетвореност) или тези на неудовлетвореност? Кое възмущава и радва младия, как одобрява и как критикува той? Разбира се, всички тези въпроси са свързани преди всичко с психологията като наука, защото именно тя разглежда вътрешния свят на човека и неговото поведение. Това ще бъде и нашият изходен пункт, от който ще проследим езика на младежите. Няма да се спираме подробно на обстановката, която поражда емоциите, а само на техните реализации в потока на речта. Освен това ще се ограничим в броя им, за да можем да посочим как на тях отговорят точно определени езикови реализации. Също така ще се опитаме да дадем отговор на въпроса възможно ли е да съществува една е съща езикова реализация, но породена от различни или дори противоположни емоции. Най-общо, ще се спрем на положителните и отрицателните. Ако трябва да конкретизираме, такива са задоволство и неудовлетвореност; така също ще спрем вниманието си върху начините за изра-

звяване на одобрение и критика. Те са свързани както с емоциите на човека, така и с оценката му относно заобикалящата го действителност. Разглежданите начини за изразяване са ексцерпирани от записи, направени от 17 студенти от специалност “Българска филология”, IV курс при ЮЗУ “Неофит Рилски”, Благоевград.

Изследването е направено на базата на 56 кратки диалога, записани от студенти по метода на скрития микрофон – 43 броя, и по метода на включеното наблюдение – 13 броя. Петима студенти са направили записи по метода на включеното наблюдение, а дванадесет – по метода на скрития микрофон. Студентите бяха инструктирани за провеждането и целите на изследването и се справиха успешно с него. Изборът за записване на комуникантите бе осъществен на случаен принцип от самите студенти. Записите, направени с научна цел, са с продължителност приблизително около 1 час. Участниците в комуникативните ситуации са на възраст от 16 до 26 години. Налице са представители от две социални групи – ученици и студенти. Сред студентите има работещи и семейни. Имената на участниците не фигурират в изследването и самоличността им няма да бъде разкривана. Темите на диалозите са свързани преди всичко с ежедневието на младите хора – забавления (дискотеки, кафенета, купони) и ежедневни задължения (пазаруване; пътуване; битови несгоди, квартирни проблеми; ходене на училище/ на лекции и свързаните с тях задължения), както и с коментари (изразяващи недоволство от политици и родители; разкриващи възхищение от нечие финансово благополучие или разкриващи отношенията в общуването между участниците).

След анализа на речта на младежите (на лексикално, морфологично и синтактично равнище) ще се опитаме да дадем отговор на следните въпроси:

1. Как младият човек преживява света?
2. Как емоциите на младежите се реализират в езика?
3. Кои емоции се изразяват с повече и разнообразни думи, фрази, изречения/ изказвания?
4. Дали по-често (и по-пространно) се дава израз на положителните или на отрицателните емоционални изживявания?

Психолозите обясняват емоциите като “цялостни интензивни реакции на личността, възникнали в резултат на значими за нея

явления и ситуации”¹. Субектът ги преживява като приятни или неприятни в зависимост от смисъла, който личността приписва на явленията. Чрез емоциите се разкрива уникалността и ценността на човешкия живот. Според психолозите емоционалните преживявания обединяват не само емоционалното състояние (процес), обхващало субекта, но и оценката за това събитие. Разбира се, актовете на оценка са свързани с откриване на причинните отношения между отделните събития и с важността им за човека. Руският психолог С. Л. Рубинщайн (1889–1960) посочва, че навярно „именно в емоциите и чувствата се отразява съотношението между това, какво иска човек и това, което може. А като резултат в голяма степен възниква това, което е той...”², а според А. Н. Леонтиев (1903–1979) „Особеността на емоциите се състои в това, че те отразяват отношенията между мотивите (потребностите) и успеха или възможността за успешна реализация на дейността на субекта, която им отговаря.”³

Емоциите са разнообразни, но най-общо казано, могат да се разделят на положителни и отрицателни. Според Доналд Хеб отрицателните емоции се преживяват като неудоволствие/неудовлетвореност. Обратно, положителните емоции са свързани с преживяването на удоволствие от успеха, благополучието и др. Съществуват различни групи емоции, но тъй като се спираме на задоволството и неудовлетвореността, ще посочим само групата, към която принадлежат те, а именно към емоциите, свързани с потребността от самоактуализиране. Тук се включват: чувство на радост от постигнатото, преживяване на успех, удовлетвореност или пък на неуспех, неудовлетвореност.

Емоциите притежават различна продължителност и устойчивост. В психологията е известна следната класификацията на емоционалните преживявания. Тя включва: афекта, емоциите, чувствата, страстите, настроението и стресът⁴. Най-общо емоциите се опреде-

¹ **Василев, Веселин.** Психология, учебник за средното общообразователно училище. София: Просвета, 1992, 163–170.

² **Рубинщайн, С.Л.** Основы общей психологии. М., Питер, 2002

³ **Ванева, Виолета.** Емоционални разстройства при деца и подрастващи. – НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ. Том 48, серия 6.2, 2009, 128–136.

⁴ **Василев, Веселин.** Психология, учебник за средното общообразователно училище. София: Просвета, 1992, 163–170.

лят като преживявания, възникващи в даден момент. Могат да са свързани с реални или въображаеми събития. За разлика от афектите, които винаги възникват в резултат на дадено събитие, емоцията може да го предхожда. Непсихолозите често не правят разлика между термините *емоция* и *чувство*, но тя съществува. Чувствата са поустойчиви преживявания в сравнение с емоциите и имат предметна насоченост. Чувствата биват интелектуални, естетически, нравствени. Настроението може да бъде например спокойно и ведро, тъжно и подтиснато или пък приповдигнато и екзалтирано. Настроението зависи от конкретно преживяване, както и от физическото състояние на човека.

Емоционалните преживявания могат да се проявят в емоционални реакции или в емоционални действия. Емоционалните действия, от своя страна, са насочени към изразяване на емоционални състояния чрез различни средства. Форми на външно изразяване са: мимики, жестове, интонация, изразът на очите и цялото лице, езикът, както и различни действия.

От казаното до тук стана ясно, че задоволството и неудовлетвореността са две противоположни форми на проява на емоции, свързани с потребността от самоактуализиране на личността. Ние ще проследим как тези емоции се реализират в езика като външен израз на емоциите на младежите.

1. Изразяване на задоволство (доволност, доволство, удовлетвореност).

За изразяване на задоволство младите хора използват изречения, които по цел на изказване са предимно възклицателни. Можем да говорим за три начина за изразяване на задоволство в зависимост от вида на изказването, а именно възклицателни изказвания и въпросителни изказвания.

1) Възклицателните изказвания можем да поделим на три вида в зависимост от броя на думите, влизащи в състава им.

а) Възклицателни изказвания, съставени от една дума, обикновено наречие: *Страхотно!*, *Супер!*, или съществителното име: *Красота!* От синтактична гледна точка това са думи-изречения. С

тях се изразява удоволствие от нещо видяно, свършено, желано и постигнато. В резултат на силната положителна емоция тези думи–изречения могат да изразяват преувеличена оценка за случилото се, равнозначна на превъзходната степен (при степенуването на прилагателните имена и наречията).

б) Като втори тип изказвания можем да обособим тези, съставени от две думи. възклицателните изказвания, в които водещата експресивна съставка като част на речта е междуметие или наречие с оценъчен характер: *Майкоooo, верно!, Лелеее, Боже!, Страшна е!*

в) Възклицателни изказвания, съставени от повече от две думи. Този вид изказвания са най-многобройни и разнообразни, към тях най-вече се прибягва, за да изрази говорещото лице задоволство. Обикновено изказванията от този вид започват с дума-междуметие от типа на: *Аха..., Оooo..., Охoooo..., Ауууу..., Лелеее....* В част от диалозите междуметието се пропуска и изказването започва с обръщения от типа: *майкоoo, мале, Боже* (“Малеее, наистина беше страхотна!”), които функционално са се изравнили с междуметия. Но в друга част от диалозите междуметието предхожда обръщението (което като част на речта е съществително име във вокатив). Обикновено за обръщението в граматиките⁵ се казва, че са странични думи в изречението. Само в подбудителни и желателни изказвания обръщението би могло да изпълнява ролята на подлог, когато съвпада с глаголното лице⁶. В случая не е така и е напълно ясно е, че нито *майко*, нито *мале*, нито *Боже*, като обръщения от страна на говорещите лица в диалога, не обозначават реален участник в комуникативния акт.

При възклицателните изказвания от този тип обикновено след междуметието и/ или обръщението налице е сказуемото. То се състои от формата за 3. л., ед. ч. на спомагателния глагол “съм” в сегашно време (по-рядко) или в минало свършено време (много по-често). Макар и по-рядко се срещат и пълнозначни глаголи, употребени в 1. л., ед. ч., отново или в сегашно, или в минало свършено време. Упо-

⁵ **Пашов, Петър.** Българска граматика. София: Хермес, 2002, 389.

⁶ **Ницолова, Руселина.** Прагматичен аспект на изречението в българския книжов език. София, 1984, 42–45.

требата на минало време се обяснява с факта, че самото изразяване на емоциите на задоволство и одобрение по-често възниква след настъпването на някакво реално или нереално събитие, а не симултантно с него. Дори употребата на сегашно време е налице за изразяване на действие, което току-що е приключило (*Лелеее, откога обикалям за такава! Ного ми харесва!* (израз на задоволство за току-що харесаната блуза в магазина, след дълго обикаляне). Често глаголът е следван от наречието интензификатор *много*, с което се изразява силата на положителната емоция, и класификатор на определящата емоция. Има случаи, при които след наречието интензификатор *много* се използва жаргонна дума, с която се определя изживяното, например: *гот, яко, супер, страхотно*. Например: *Беше много яко!* (за партито); *'ного са яки!* (за обувки) и др. подобни. В единичен пример на мястото на жаргонна дума (от вече споменатите) се среща употреба на устойчивото съчетание “пълна лудница” със значение ‘беше направо страхотно, супер’: *Беше пълна лудница!* (задоволство от наличието на много хора в дискотеката, именно многобройността им е факторът за веселото изкарване според говорещия).

Ако се опитаме да обобщим дотук структурата на възклицателното изказване за изразяване на задоволство (чрез последователността от частите на речта), тя ще изглежда по следния начин: междуметие, обръщение – съществително, глагол, наречието интензификатор “много” и (обикновено жаргонната) дума-класификатор. Пр.: *Аха, беше много яко!* (за изкарването в дискотеката); *Ооо, беше ми много гот снощи!* (на партито вкъщи, между колеги студенти в университета), *Малеее, верно са 'ного готини и 'ного ти отиваха на якето!* (за новите ботуши). От описаната структура се отличава изказването – Много съм радостна!, споделено след описване на ситуацията, предизвикала радост: *Сега ще се похваля. Днес имам петица на пробните матури по история. Много съм радостна!* (между баща и дъщеря).

В други реплики на комуникантите, макар и значително по-рядко, се срещат употребени други интензификатори (например въпросителното местоимение за количество -*колко* и показателното местоимение за количество – *толкова*), вм. *много*. Както пише Р.

Ницолова⁷, *толкова* означава интензификация както в количествен аспект, така и в качествен. С други думи, чрез него се приписва висока степен на някакъв признак. Например: *Толкова хубаво беше!* или *Ауууу, колко беше прекрасна булката!*, *Малеее, наистина беше страхотна!* (две последователни реплики, свързани със задоволство от присъствието на разкошна сватба и прекрасна булка). В първата част на втория пример интензификаторът *колко* се използва за означаване на качествен динамичен признак на предмет (глаголното действие)⁸.

Среща се и друго отклонение от обобщената по-горе схема (междуметие, обръщение – съществително, глагол, наречие интензификатор “много” и дума-класификатор) за изразяване на задоволство, въпреки вариациите в словореда (в отделните примери). Възклицателното изказване е разкъсано от описание на обекта (дискотеката, хубавите нови дрехи, ваканцията в чужбина), предизвикали възхита. В началото на изказването стои *егати*, следва го описанието на обекта, предизвикал удовлетворение, и завършва с познатия край “Много са яки!”. Например “Егати страшните обувки си купих от Джио, `ного са яки!”

Три са примерите, които съдържат в състава си думата *егати*, която обикновено се употребява в негативен смисъл. Тук тя е част от начина за изразяване на задоволство. Като част на речта *егати* е наречие. Възклицанието *егати* обикновено се използва в разговорната реч с отрицателна конотация. Може би отрицателният смисъл се получава от близостта на *ега*‘ (диалектна форма на *нека*, често използвана в клетви) с нотка на злорадство и отмъстителност, злоба (‘нека ти е за урок’, ‘нека ти се случи и на тебе същото’, има се предвид нещо лошо да са случи на адресата на речта), много порядко с назидателен характер и предпазващо действие (‘внимавай да не ти се случи същото’). Изразяването на възмущение или съжаление по принцип чрез *егати* (‘*Да му се не види, макар!*’; ‘*Ту, да му се не види!*’) в разговорната реч е свързано с конкретна ситуация или лице, като резултат от дейност, незавършила според предва-

⁷ Ницолова, Руселина. Българските местоимения. София, 1986, 121.

⁸ Ницолова, Руселина. Българските местоимения. София, 1986, 164.

рителните очаквания. Но в посочените по-горе примери думата носи друг положителен смисъл, също както напоследък *Ужасно!* започна да се използва за означаване на *`Страхотно!`*.

2. Изразяване на неудовлетвореност (незадоволство, недоволство)

Изразяването на неудовлетвореност в изследваните диалози се свързва преди всичко със здравословното състояние на човека, непоносимостта му към студа, чалгата, липсата на хора в магазина, опушените заведения и най-вече съществуващите лоши отношения между хората. Можем да разделим на подгрупи начините за изразяване на неудовлетвореност в зависимост от вида на изказването според целта на речевата дейност:

1) Възклицателни изказвания. По обект на емоционалното изживяване възклицателните изречения могат да се разделят на два вида в зависимост от това към какво или кого е насочено недоволството.

а) Неудовлетвореност от нещо (неодушевен обект, обективно състояние) (*Малеее, как ме боли главата!, Ооо, голяма тъпня!, Ного голяма скука! Такаа долна чалга отдавна не бех слушала!, Малиишии, в това ЮЗУ 'къв студ! Абе, сичко е нема що!, Егати тъпото БДЖ! Як студ и пълно с бабички!*

б) Неудовлетвореност от някого: *Ох, писна ми вече!, Ох, тази моя майка само ме ядосва!*

Също както и при изразяването на задоволство се използват междуметия, съществителни във вокатив и наречия интензификатори от типа на *много*, така и за изразяване на неудовлетвореност се използват едни и същи междуметия (*Оооо, Лелеее, Малеее,*). Общо за двете противоположни емоции е обръщението-междуметие *Боже!*, а също и наречието *егати!* (вече с отрицателен смисъл).

Когато младежът е неудовлетворен, често използва пренебрежителното обръщение *Абе*, както и междуметието за изразяване на болка – *Ох!* Като интензификатори освен познатото наречие *много* в разглежданите диалози още се използват и показателното местоимение за признак *такава (такаа)*, както и въпросителното местоимение за признак *какъв ('къв)*. Интензификаторите *такъв* и

какъв отразяват неозначен експлицитно признак на предмет (*Такава ...чалга...!*, *Какъв студ!*).

Една голяма част от изказванията, изразяващи неудовлетвореност към нещо, като например: *Ооо, голяма тъпня!*, *Ного голяма скука!*, *Малиишии, 'къв студ!*, *Егати тъпото БДЖ!*, могат да се разгледат като съставени от три компонента: 1) междуметие/ наречие интензификатор/ обръщение; 2) прилагателно/ интензификатор; 3) съществително. В повечето случаи липсва глаголът.

Малко на брой са примерите от диалозите, с които се изразява съжаление, че даденото събитие не е продължило според очакванията на събеседниците, например: *Ужасно!*, *Нямам думи!*, *Много жалко!* (комуникантите рано са се прибрали от дискотека).

в) Неудовлетвореност от самия себе си (одушевеният обект съвпада с говорещия) – регистриран е един пример: *Леле, как забравих да ти донеса рецептата!*

2) Подбудителни изказвания. Чрез подбудителните изказвания в разглежданите диалози се изразява неудовлетвореност от някого / нещо (одушевен обект, неодушевен предмет). Те са с повелителен характер. Говорещият цели да подтикне адресата към извършване на желаното от него действие. Ето няколко примера: 1) дълги подбудителни изказвания: *Трябва да ме подкрепите!* (опит да се подтикне слушателят да склони и потвърди, че избраните обувки са подходящи за говорещия); *Ходи си питай сама!* (отговор, съдържащ досада, раздразнение и неудовлетвореност); *Моля те де, не мъчи!* (съдържа и молба и заповед); *Оооо, ако си имаш проблеми, не си ги изкарвай на мен!* (силно недоволство, граничещо с възмущение); 2) Кратки подбудителни изказвания (съставени от две-три думи), например: *Ооооо, айде, чао!* (с оттенък на досада). За подбудителните изказвания е характерна употребата на модалния глагол *трябва*, както и на глаголи в повелително наклонение, макар и рядко се използва и глаголът *моля*, за да се умилюстиви слушащият и той да направи чуто.

От анализа на изказванията, а и от посочените примери, можем да заключим, че при изразяване на неудовлетвореност много често комуникантите са склонни да изразяват негативното си отношение към нещо или някого, но много рядко този някой са самите те (в направените записи е наличен само един такъв пример).

3) Въпросителни изказвания: *Ти луда ли си ма?, Защо си толкова лоша?, Заплашваш ли ме?, Ооооо, сега и вие ли почвате?, Къде да отивам?*

При въпросителните изказвания, образувани с въпросителна дума, като допълнителен нюанс се усеща например закана - *Къде да отивам?* (със значение на 'тръгвам си') или опит да се изрази и съжаление, и смирение – *Защо си толкова лоша?*

Въпросителните изказвания по функция биват същински и несъщински. Същинските въпроси имат за цел говорещият да попълни непълноти в информацията си. Несъщинските имат за цел е да представят по експресивен начин съобщение и да се предизвика не отговор, а някакво действие.

Въпросителните изказвания, съдържащи в състава си въпросителната частица *ли*, се отнасят към т. нар. неделиберативни въпроси⁹, в които говорещият не посочва, че очаква определен отговор от слушателя. Такива изказвания са: *Заплашваш ли ме?* (с нюанс на перчене), *Ти луда ли си ма?* (съдържа и оценка), *Ооооо, сега и вие ли почвате?*

Ако ли-изречението е в отрицателна форма, говорещият отново не очаква определен отговор¹⁰, но посочва, че обръща внимание на отрицанието и желае именно то да се потвърди, например: *Не гледаш ли каква е пушлява тука?* (примерът е от разговор в кафене между тийнейджърки, едната излиза навън, а другата я придружава, защото в заведението е много задимено и двете предпочитат да стоят на студено). Тоест изпълнено е очакването на говорещото лице.

3) Съобщителни изказвания: *Не мога да се занимавам повече с луди хора.* (съдържа критика, оценка), *То твоят граници няма., Много ти благодарим.* (с нотка на ирония), *Зле съм. Вкъщи нищо не е наред. Нашите само се карат помежду си и аз съм между чука и наковалнята постоянно.* (оплакване и недоволство от ситуацията, в която е попаднала девойката, разговор между приятелки), *Много е скучно. Няма никакви хора.* (за това, че няма клиенти в магазина). Смята се, че съобщителните изказвания имат най-

⁹ Ницолова, Руселина. Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. София, 1984, 115–116.

¹⁰ Пак там, Ницолова 1984: 117.

голям модален спектър – декларативността се съчетава с “всички разновидности на волунтативната и достоверностната модалност”¹¹.

Често отношението към другия се изразява чрез способността на субекта да съпреживява (чувство на емпатия). Според Карл Роджърс “да бъдеш в състояние на емпатия, означава да възприемаш вътрешния свят на другия точно със запазване на емоционалните и смисловите оттенъци.”¹² Именно тук се откроява и друга една група емоции – тези, свързани с потребността от съучастие с другите. Сред тях са чувствата на благодарност и признателност; на състрадание и съпреживяване на чуждите радости и скърби, на безпокойство и загриженост към съдбата на другия. Може би това е и целта на съобщителните изказвания – едновременно говорещият да осведоми слушателя за някакво състояние на нещата, изразявайки и неодобрение, недоволство, неудовлетворение (към нещо/някого), и да предизвика съчувствие.

Чрез употребените съобщителни изказвания освен негодувание се изразява и оценка (която често е изразена с устойчиви съчетания – *луди хора, няма граница, нямам думи, между чука и наковалнята, тисна ми*), и дори нетърпимост към дадена ситуация. По-неутрално звучат: *Зле съм., Много е скучно. Ужасно., Нямам думи!*

Критиката и одобрението са свързани с даването на конкретна оценка, най-общо казано, за дадена ситуация, от страна на един или на двамата участници в комуникативния акт.

3. Как се изразява одобрение?

Преди всичко е нужно да се обърне внимание на това кой дава одобрението – дали субектът одобрява, или той търси одобрение. Когато субектът оценява, с най-висока фреквентност са едносричните отговори за съгласие от типа: *Да., Аха., Мдаа.* Следваща по честота на употреба е думата, съдържаща похвала – *Браво!*, и други, с които се изразява съгласие: *Добре! Така е!, Прав си!*

¹¹ Пак там, Ницолова 1984: 112.

¹² **Василев, Веселин.** Психология, учебник за средното общообразователно училище. София: Просвета, 1992, 163–170.

Наречията *браво* и *добре*, освен да се употребяват в думи изречения, се включват и в рамките на по-обемни изказвания. Срещат се както в съобщителни (*Добре, бе, нема ядове., Bravo, bravo, много добре си се справила.*), така и във въпросителни – *Браво, с кой?* (при разговор между студенти за излизане, вм. граматично правилното *с кого* е използвано *с кой* – много често допускана грешка), *Добре, значи се разбрахме?*, също и във възклицателни – *Ууу, браво, щом ти е харесало!* и подбудителни изказвания – *Добре, айде, и да ми се обадиш утре за кафе!*

Когато обаче субектът търси одобрението, тогава той често си служи с въпросителни изречения. В изследваните диалози въпросителни изречения са с модални въпросителни частици или с въпросителна интонация. Приема се, че в българския език въпросите, образувани с помощта на въпросителни частици от типа на *ли, дали, нали няма* или с въпросителна интонация, се характеризират със значителна модалност и оценка. Тоест това са въпроси, с които не се изразява само чисто логическо питане, а и някакъв нюанс на колебание, учудване, предположение, несигурност, одобрение и др.¹³

От въпросителните изречения с въпросителна частица, за изразяване на одобрение се използва частицата *нали*: *Страхотно, нали?*” (след съобщение за 50%-но намаление в МОЛа).

По думите на Шарл Бали¹⁴ въпросителната интонация е експресивна, когато чрез нея се изразява и нещо друго освен въпрос. В този смисъл въпросът много рядко може да е неутрален, т. е. без допълнителна окраска, нюанс. Ето няколко такива примера: *Значи сте затворили дискотеката?* (изразява и задоволство от хубавото изкарване в дискотеката, разговорът е между студенти), *Тогава и двете да си почиваме утре?*, *Значи, да ти кажа, няма нищо общо с турските бози?* (за книгата на Елиф Шафак “Копелето на Истанбул”).

Истинските (същинските) въпросителни изречения се образуват с помощта на въпросителна дума, съдържат логически въпрос и изискват пълен отговор¹⁵. В корпуса от записани диалози няма

¹³ К. Попов. Съвременен български език. – Синтаксис. София, 1962, 57.

¹⁴ Ш. Бали. Французская стилистика. Москва, 1961, 308.

¹⁵ Константин Попов. Модални въпросителни изречения. – Въпроси на езиковата стилистика. София, 1975, 38.

примери, в които със същински въпросителни изречения се изразява одобрение.

От приведените примери се вижда, че в записаните диалози при изразяване на одобрение често се употребява и паразитната дума *значи*.

4. Като че ли най-експресивно се изразяват младите, когато критикуват. Използват много жаргонни думи (*откачили, кефи*), думи с пейоративно значение (*мързело, тъпаци*), паразитни думи (*значи*) и фразеологизми (*не са добре 'не са с всичкия си', И баба нема да ги носи – 'много грозни и извън модата неща' (за обувки), и баба знае – 'всеки знае', не ги слуша главата – 'не постъпват разумно', в кой век живееш – 'знаеш ли какво става всъщност сега в страната, в която живееш?', всички са в един кюп – 'всички живеят на едно място', каква е лудница – 'за голяма навалица'*), хиперболизирани изказвания с интензификатор *колко* (*Колко пъти ви казах...*). От частиците за обръщение често срещани са: *бе, абе, еее, ей*. А наречието *егати* тук е с отрицателно значение. Често изказванията започват със съюзи като *ала, ама*, или с частицата *ами*.

Обръщенията са пренебрежителни, другите за младите са *тъпаци* и *мерзели*, незнаещи къде живеят, немислещи с главата си... С други думи, сякаш и светът, в който те живеят, е лудница. Всеки критикува (*Ами, вече ми писнаха 'сичките тия предавания – музикални идоли, суперзвезди – пълни глупости!; Е, като гледам на Бакалов каква е лудница, хич не ми се ще!; Амъ 'ного циганска музика пускат!... Мен вече не ме кефи!* (за музиката в дискотеката); всеки знае повече от другия (*Ела, ти ми избери! И баба нема да ги носи. – за обувки; Да бе, и двамата нещо не ги слуша главата и бяха откачили. Кво да ти кажа, не са добре! – на улицата; Тоя кмет нищо не направи!...Е, хубаво, крадеш, крадеш, пък малко от малко направи нещо за града!*), но никой нищо не върши (*Нещо много си се отпуснал.*), за да направи някаква промяна. Няма съчувствие и взаимопомощ (*Никой не спира, сички са тъпаци, карат си сами на топло. – между приятели в разговор за БДЖ и пътуване на стоп*), всеки разбира повече от другия и търси вината у него (*Колко пъти да ти казвам, че не ми е приятно да*

те виждам само пред телевизора!; Е, вярно, но вие сте виновни! Колко пъти ви казах да си вкараме цифрова!).

Изказванията за критикуване са предимно възклицателни: *Вкус, вкус, ама трябва и пари да имаш!; Абе, да му се не види! Тоя кмет нищо не направи!...Е, хубаво, крадеш, крадеш, пък малко от малко направи нещо за града!; Абе, ти в кой век живееш! (между приятели, за кмета); Егати и мързело си!; Е, вярно, но вие сте виновни! Колко пъти ви казах да си вкараме цифрова!; Амъ 'ного циганска музика пускат!... Мен вече не ме кефи!), рядко подбудителни: *Ела, ти ми избери!; Не обвинявай жената!*, а най-малко се срещат съобщителните изказвания: *Те всички са в един кюп. Те са вързани в общи бизнеси.; Никой не спира, сички са тъпаци, карат си сами на топло.; И баба нема да ги носи.**

Изводи:

1. Младите съсредоточават повече вниманието си върху негативните емоции, отколкото върху положителните.

2. Младите хора използват три типа конструкции за изразяване на задоволство, като и трите са свързани с употребата на възклицателни изречения.

3. Неудовлетвореност се изразява с четирите типа изречения по цел на общуване. А на въпроса кои емоции преобладават – тези на задоволство или тези на неудовлетвореност, – отговорът е: неудовлетвореността на младите към другите е голяма, затова е голяма и критиката към тях, която е и много експресивна.

4. Одобрението и задоволството се изразяват с по-къси изречения в сравнение с критиките и неудовлетворението.

5. Когато младежът одобрява, той го прави, като утвърждава чрез съобщение (съобщителни изказвания) или възхищение (възклицателни изказвания), но когато търси одобрение, той пита.

6. Младите се радват на собствените си постижения, а са много сурови към чуждите грешки. Питат, за да получат одобрение, но критикуват, осъждайки. Неудовлетворението им идва също от външния свят.

БИБЛИОГРАФИЯ

Бали 1961: Бали, Ш. Французская стилистика. Москва, 1961, 308.

Ванева 2009: Ванева, Виолета. Емоционални разстройства при деца и подрастващи. – В: Научни трудове на Русенския университет. Том 48, серия 6.2, 2009, 128–136.

Василев 1992: Василев, В. Психология, учебник за средното общо-образователно училище. София: Просвета, 1992, 163–170.

Леонтиев : Леонтиев, А. Н. Лекции по общей психологии. http://www.koob.ru/leontjev_a_n/leontjev_lekcii_po_obshej_psihologii

Ницолова1984: Ницолова, Руселина. Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. София, 1984.

Ницолова1986: Ницолова, Руселина. Българските местоимения. София, 1986.

Пашов 2002: Пашов, Петър. Българска граматика. София: Хермес, 2002, 389.

Попов 1962: Попов, К. Съвременен български език. – Синтаксис. София, 1962, 57.

Константин 1975: Константин Попов. Модални въпросителни изречения. – Въпроси на езиковата стилистика. София, 1975, 38.

Рубинщейн 2002: Рубинщейн, С.Л. Основы общей психологии. М., Питер, 2002.

MANNER OF EXPRESSION OF SATISFACTION AND FRUSTRATION, APPROVAL AND CRITICISM IN THE COLLOQUIAL SPEECH

Lyubka Nenova
(Blagoevgrad, Bulgaria)

The article has a basic purpose to present the main ways to express satisfaction and frustration, approval and criticism in the speech of contemporary Bulgarian youth. The study is based on 65 recordings, made by 17 students. The recordings include dialogues of young people (between 16 and 26 years). The analysis of the colloquial speech is made on the different levels: morphological, syntactic and lexical.